

Večerka, Radoslav

Slovanská filologie

In: *Slavica na Universitě J.E. Purkyně v Brně : (filologie, literární věda, historiografie, uměnovědy)*. Hejl, František (editor). Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 39-43

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126814>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

HISTORIE
SLOVANSKÉ
JAZYKOVĚDY

Na filosofické fakultě SLOVANSKÁ FILOLOGIE

Založení university v Brně v r. 1919 se stalo významným impulsem k rozvoji vědeckého bádání na Moravě. Slavističtí pracovníci na Moravě se s nadšením ujali úkolu vybudovat v Brně další středisko slavistiky, jsouce si vědomi úlohy, kterou sehrála Morava v historii Slovanů. Mohli tu navázat na tradice domácích badatelů předchozího období.

Česká slavistika jako vědecký obor vyrůstala z národního obrození koncem 18. století a začátkem 19. století a za jejího zakladatele v národním i mezinárodním měřítku bývá pokládán Josef Dobrovský. Těžisko jeho činnosti, a tedy i slavistiky v době národního obrození bylo v Čechách. Ale je známo, že Dobrovský působil jistou dobu také na Moravě a že měl k Moravě velmi úzký vztah. Slavistika se na Moravě počala ovšem rozvíjet vzhledem k menší intenzitě národního obrození a nedostatku vhodného střediska později a méně intenzivně. Ale již před koncem první poloviny 19. století setkáváme se s jejími pěstiteli na filosofickém ústavu v Brně, kde působil slavista *Domínik Kinský*, historikové *Řehoř Volný* a *Beda Dudík*, a na stavovské akademii v Olomouci, která byla r. 1843 přeložena do Brna a na niž proslul jako slavista historik a filolog *Alois Vojtěch Šembera*, pozdější profesor na universitě ve Vídni. Slavistickým studiím se v Brně věnovali od poslední třetiny 19. století gymnasiální profesori *Antonín Vašek*, *František Bartoš* a jiní.

Na brněnské filosofické fakultě pěstovala se slavistika od jejího založení především a převážně jako slovanská filologie. Podle studijních předpisů platných v podstatě po celé období meziválečné a po druhé světové válce až do reformy studia v r. 1949/1950 (a dobíhajících pak až do šk. r. 1952/1953) studovala se slovanská filologie jednak k získání titulu „PhDr.“, jednak, — a to především — k získání aprobace pro učitelství na středních školách. Jako „slovanská filologie“ v celku byla předmětem zkoušek jen první z uvedených studijních větví. Druhá, učitelská, se studovala jako její některá konkrétní dílčí část v kombinaci s dalším předmětem, zpočátku prakticky jen jako „čeština“, později (a po r. 1945 už běžně) i jako „ruština“ v kombinaci s některým živým jazykem (s francouzštinou nebo němčinou, později též angličtinou), řídčeji i s latinou nebo historií, filosofií apod.; pro tyto účely byly při fakultě ustaveny i zkušební komise: vedle zkušební komise pro jazyk český, která fungovala od počátku, tj. od studijního roku 1921/1922, byla zřízena již v r. 1925 komise pro jazyk ruský, v r. 1932 pak i pro jazyk srbocharvátský a polský a v r. 1939 konečně pro jazyk ukrajinský.

Rozdíl mezi oběma větvemi studia slavistiky nebyl však tak zásadní, jak by snad napovídala úřední nomenklatura. K získání doktorátu byla sice předepsána rigoróza z celé slovanské filologie, ale prakticky byla látka vždy zčásti zúžena podle speciální orientace examinátorů i podle zaměření disertační práce doktorandovy. Ta byla velmi často bohemistická; např. ze 34 jazykovědných doktorských disertací přijatých na oboru slovanská filologie od založení fakulty do r. 1953 bylo 18 bohemistických (z toho 12 dialektologických), z 67 literárně-vědných (počítajíc v to i práce teatrologické a folkloristické) bylo 46 bohemistických (z toho 4 byly věnovány literatuře starší).

Na druhé straně specializovaní bohemisté, resp. rusisté, kteří podle předpisu z r. 1911 končili do r. 1930 studium po 8. semestru jedinou soubornou, tzv. stát-

ni zkouškou, od r. 1930 pak „druhou státní zkouškou“ (když byla po 4. semestru zavedena „první státní zkouška“), měli ve svém studijním programu povinnou širší složku slavistickou: pevnou součástí jejich studia i státní zkoušky byla staroslověnština, spojená s všeobecným uvedením do slovanské filologie jako celku. Kromě toho bylo předepsáno absolvovat několik semestrů lektorského cvičení z některého slovanského jazyka mimo studijní kombinaci. Podle výnosu MŠNO z r. 1927 měli se všichni kandidáti „jazyka československého“ vykázat při přihlášce ke státní zkoušce vysvědčeními z dvousemestrových kursů (po 2 hodinách týdně) jazyka ruského, polského a srbocharvátského, ale toto opatření se ukázalo jako zcela nereálné a bylo změněno v povinnost každého kandidáta bohemistiky absolvovat čtyřsemestrový kurs jednoho slovanského jazyka (nepočítajíc češtinu pro Slováky a slovenštinu pro Čechy). Mimo jiné také proto byla filosofická fakulta v Brně od samého počátku své existence vybavena poměrně dobře lektoráty slovanských jazyků. A konečně měli studující fakulty vždy možnost poslouchat přednášky a navštěvovat semináře s další slavistickou problematikou, přesahující bezprostřední specializované zaměření jejich studijní kombinace. V období meziválečném a po r. 1945 až do studijní reformy nebyly totiž přednášky ani semináře rozvrženy podle studijních ročníků, nýbrž byly pro celý obor (výběrově) společné a nebyly pevně předepsány; navíc se v nich většinou látka nepodávala v encyklopedické úplnosti a uzavřenosti, ale jen ve vybraných problémech nebo úsecích. Posлуhači si je volně zapisovali podle svého zájmu tak, aby splnili celkové pensum přednáškové i seminární, předepsané pro připuštění k státní zkoušce (k státním zkouškám).

Bylo obvyklé, že se obě studijní větve vlastně kombinovaly a doplňovaly: k doktorátu ze slovanské filologie se zpravidla hlásil uchazeč, který už získal učitelskou aprobaci pro češtinu nebo pro ruštinu.

Studijní reforma z roku 1949/1950 zrušila volný semestrální systém předchozího období a zavedla systém ročníkový s pevně stanoveným a pravidelně se opakujícím studijním programem; posluchači mohou od té doby postoupit (a být zapsáni) do dalšího ročníku jen po uzavření předcházejícího ročníku, to jest když splnili všechny studijní povinnosti (dílčí zkoušky a zápčty). Závěrečná státní zkouška se skládá po veřejné obhajobě diplomní práce. Vedle přednášek a seminářů fixně předepsaných počítá se však i nyní v ročníkových studijních plánech vždy s jistým počtem přednášek a cvičení alternativních, a tedy výběrových. Kromě toho se každoročně ohlašují a doporučují mimo povinný studijní blok přednášky a semináře volné, nepovinné; právě v nich se nejvíce uplatňuje širší slavistické a obecně srovnávací hledisko.

Rigoróza k získání titulu „PhDr.“ byla reformou studia zprvu zrušena. Zato jako novinka byly zavedeny hodnosti „kandidát filologických věd“ (CSc.) a „doktor filologických věd“ (DrSc.). Hodnost „CSc.“ je možno získat na základě zkoušek a veřejné obhajoby kandidátské disertace; zpočátku bylo toto řízení vázáno na absolvování vědecké aspirantury, tj. vlastně nástavbového (postgraduálního) studia, které bylo maximálně tříleté, během doby se však u pracovníků ve vědecké práci již osvědčených stávalo stále běžnějším získat hodnost kandidáta věd i bez aspirantury, event. na základě tzv. externí aspirantury (při kandidátově zaměstnání). Slojí za zmínku, že bohemistická orientace kandidátských disertací ze slovanské filologie byla na filosofické fakultě v Brně ještě výraznější nežli předtím u disertací doktorských: z 18 lingvistických prací sla-

vistických, obhájených na brněnské filosofické fakultě v letech 1957–1967 bylo 13 bohemistických (z toho 7 dialektologických), z 23 prací z literární historie a teorie (počítajíc v to i folkloristiku a teatrologii) bylo bohemistických 17 (z toho 5 bylo věnováno literatuře starší).

Novými předpisy bylo od r. 1966 obnoveno doktorské rigorózní řízení s tím, že se nyní mohou o titul „PhDr.“ ucházet jenom ti absolventi fakulty, kteří mají studium řádně ukončeno závěrečnou státní zkouškou. Jakmile vstoupil nový předpis v platnost, nastal příliv žádostí o připuštění k rigorózním zkouškám. Jen za období 1966–1967 bylo např. na oboru slovanská filologie přijato 20 prací lingvistických, z toho 14 bohemistických, a 21 prací literárněvědných, z toho 11 bohemistických.

S reformou studia z roku 1949–1950 souvisí konečně i regulace počtu posluchačů na jednotlivé studijní obory a kombinace — v souladu s předpokládanou společenskou potřebou a poptávkou i s třídním složením naší společnosti. Na úseku slovanské filologie se tato studijní politika projevila příznivě v tom, že bylo od r. 1948 několikrát otevřeno studium polštiny, bulharštiny a srbocharvátštiny jako oborů v kombinaci s češtinou nebo ruštinou. Filosofickou fakultu tak absolvovali i aprobovaní odborníci pro uvedené slovanské jazyky a literatury. Kromě toho mohou posluchači fakulty studovat bez formálního omezení tyto konkrétní „malé“ slovanské filologie jako předměty rozšiřovací, tj. jako třetí obory v kombinacích češtiny nebo ruštiny s dalším předmětem. Rovněž tímto — studijně arci náročným — způsobem vychovává fakulta znalce dalších slovanských jazyků a literatur vedle češtiny a ruštiny, i když s touto odbornou výzbrojí opouštějí fakultu jenom ojedinělí absolventi.

Organizačním střediskem studia slovanské filologie na filosofické fakultě byl od jejího založení seminář pro slovanskou filologii (zkráceně nazývaný též „slovanský seminář“), založený a vybudovaný podle vzoru slovanského semináře na filosofické fakultě University Karlovy v Praze. Jestliže původně, od poloviny 18. století, vznikaly na filosofických fakultách hlavně německých universit filologické „semináře“ v podstatě jako zvláštní typ vyučovacích lekcí, počítající na rozdíl od jednostranné a jednosměrné přednášky s aktivní účastí posluchačů, s četbou textů atp., byl už po první světové válce pražský slovanský seminář — a podle něho pak i brněnský a bratislavský — vyvinut jako typ vědeckého institutu, jako pevná vědecká, pedagogická i administrativní jednotka v organizační tkáni fakulty. Byl vnitřně rozčleněn na dílčí oddělení podle jednotlivých speciálních oborů. V čele každého stál vždy jako „ředitel“ profesor příslušného oboru; to tedy byly vlastně nadále „semináře“ v původním smyslu jakožto zvláštní typy vyučovacích lekcí. Vedle toho seminář jako celek, tedy jako ústav, měl svého hlavního (nebo vedoucího) ředitele, jímž býval tradičně senior z profesorů semináře. V Brně to byl *Václav Vondrák*, po něm (1925–1935) *Stanislav Souček*, pak (1935–1939) *Arne Novák* a po r. 1945 *František Trávníček*.

Vývoj seminářů ze zařízení pedagogicko-didaktických ve vědecko-pedagogické ústavy souvisel těsně s vývojem jejich knihoven. V starších vývojových fázích filologických seminářů základní knižní pomůcky — často soukromé knihy profesorů — určené k četbě v seminářích (tj. cvičeních) zůstávaly na fakultách stabilně i po odchodu původního ředitele semináře; jejich počet během doby znenáhla vzrůstal, takže se postupně měnily ve skutečné bibliotéky, které potřebovaly trvalé prostory k uložení a jejichž udržování, provoz i další růst si vyžadovaly odborné péče.

Vybudovat kvalitní seminární knihovnu bylo ctížádostí i brněnských slavistů na nově založené filosofické fakultě. A vskutku se jim to vytrvalým úsilím a s podporou školských úřadů během doby podařilo. Základem nové knihovny se staly jednak soukromé dary, jednak knižní fondy predisponované sem z různých knihoven jinde rušených nebo z konfiskátů. Pravidelné dotace umožňovaly doplňování knihovny o novinky i získávání potřebných starších publikací z antikvariátů a dražeb. Tak se podařilo soustředit během let v knihovně slovanského semináře např. pozoruhodnou a cennou kolekci starých tisků. Díky osobním stykům některých profesorů, např. Bohuslava Havránka, Franka Wollmana a jiných, se zahraničními slavisty, hlavně též sovětskými, byla seminární knihovna brněnské filosofické fakulty dále velmi dobře zásobována vědeckou produkcí slavistickou, takže některá její slavistická sovětika z doby před 2. světovou válkou jsou dnes v československých knihovnách unikátní. Podstatně byl knižní fond slovanského semináře obohacen několika velmi hodnotnými knihovními komplety z původního soukromého majetku. Tak již v letech 1923 až 1924 byla pro brněnský slovanský seminář získána více než šestitisícová knihovna V. V. Franceva, která obsahovala evropskou slavistickou produkci zejména z přelomu století. Zůstala v knihovním depu semináře zachována jako celek, a to stejně jako knihovna Arna Nováka, cenná zvláště českými tisky obrozen-skými a novodobou krásnou literaturou, i knihovna Františka Táborského, významná především svými literárními rusiky z doby před první světovou válkou.

Vedle umístění v prostorách určených pro ředitelnu, knihovnu a studovnu, vedle růstu knihovny a zřízení studovny s příruční prezenční knihovnou, vedle vnitřní diferenciaci na jednotlivá oddělení a dvojstupňové hierarchie ředitelských míst stala se dalším příznakem postupující institucionalizace slovanského semináře systemizace pracovního místa pro asistenta a pro zřízence. Úkolem asistenta, mladšího pracovníka v oboru, byla především péče o knihovnu i příručku, pomoc ředitelům jednotlivých oddělení semináře v přípravě pomůcek pro přednášky a cvičení, vedení administrativní agendy semináře jako celku. V brněnském slovanském semináři byl prvním asistentem Miloš Noha, potom od r. 1931 až do násilného uzavření českých vysokých škol v r. 1939 Bořivoj Novák. Po osvobození počet asistentských míst v slovanském semináři vzrůstal a zároveň docházelo ke značným změnám v jejich obsazování. Bořivoj Novák už na místo asistenta nenastoupil; zůstal však ve svazku fakulty — vedle úvazku na obchodní akademii — jako lektor ruštiny. Funkci asistenta vykonával zprvu Václav Křístek (do r. 1949) a vedle něho částí úvazku Pavla Antořová (později provdaná Vachková; asistentka v letech 1945—1947), pak i Ludmila Čuprová (1945—1949). Od r. 1949 se tu stali asistenty Arnošt Lamprecht a Milan Jelínek (který však odešel v r. 1950 do brněnského nakladatelství Rovnost), od r. 1950 Jaroslav Bauer, Dušan Jeřábek a Jaroslav Burian. Po Burianově odjezdu na studijní pobyt do SSSR nastoupil od prosince r. 1950 do slovanského semináře jako asistent Radoslav Večerka.

Ale to už reforma studia vedla k zásadní reorganizaci slovanského semináře i ke změně funkčního uplatnění asistentů: nová organizace výuky přesunula na asistenty část pedagogických povinností, takže se teď stali vedle lektorů a lektorů-specialistů nejnižším článkem druhé řady interních vědecko-pedagogických sil fakulty v hierarchickém služebním žebříčku: asistent — odborný asistent — docent — profesor. Za této situace bylo nadále neudržitelné, aby asistenti zvládali plně a kvalifikovaně celou agendu seminárních knihoven, zvláště když

ty stále vzrůstaly a jejich udržování, provoz i doplňování kladlo na jejich správce stále vyšší pracovní požadavky. Proto bylo na filosofické fakultě v Brně zřízeno v r. 1952 celofakultní knihovní středisko, které ovšem převzalo nejprve péči pouze o další knihovnické práce na fakultě, tj. o nákup a centrální katalogizaci knižních přírůstků. Jako další zásadní krok k integraci knižních fondů na fakultě knihovní středisko převzalo i knižní depo a kartotéku bývalého slovanského semináře a změnilo se r. 1962 v Ústřední knihovnu filosofické fakulty. Knihovna bývalého slovanského semináře, v době soustředování knižních fondů na fakultě jedna z největších, stala se tak jádrem knihovny fakultní.

Slovanský seminář se v r. 1951 rozštěpil na tři samostatné katedry: na katedru českého jazyka a literatury, kterou vedl zprvu prof. *Adolf Kellner* a po jeho smrti v r. 1953 prof. *Josef Hrabák*, na katedru ruského jazyka a literatury, kterou vedl prof. *Frank Wollman* a po jeho odchodu do důchodu od r. 1959 doc. *Bořivoj Novák*, a konečně na katedru slavistiky, tj. ostatních slovanských jazyků, paleoslovenistiky a srovnávací slovanské filologie, vedenou prof. *Josefem Kurzem*; tato katedra též spravovala společnou knihovnu bývalého slovanského semináře do doby, než ji přešla Ústřední knihovna fakulty. Po odchodu prof. Kurze do Prahy splynul r. 1956 s katedrou slavistiky v organizační celek bývalý seminář srovnávacího jazykozpytu indoevropského, který byl předtím součástí katedry starověké kultury; jeho vedoucí prof. *Václav Machek* se stal hlavou nově zformované katedry slovanské filologie a srovnávacího indoevropského jazykozpytu.

Růst a specifikace dalších úkolů kladených na fakultní slavistiku v oblasti pedagogické i vědecko-badatelské vedly konečně k tomu, že se katedry bohemistiky i rusistiky rozštěpily v r. 1963 na složku lingvistickou a literárněvědnou. Vznikly tak: katedra české a slovenské literatury a literární vědy, jejímž vedoucím byl zprvu prof. *Josef Hrabák* a pak doc. *Karel Palas*; z lingvistické části kateder bohemistiky i slavistiky vznikla katedra českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy, vedená prof. *Arnoštem Lamprechtem*; dále se ustavila katedra ruského jazyka s prof. *Bořivojem Novákem* jako vedoucím, katedra ruské a sovětské literatury, kterou vede doc. *Jaroslav Burian*, a konečně katedra slovanských literatur, divadelní vědy a filmové vědy, která vznikla fúzí části literární složky bývalé katedry bohemistiky s literární složkou bývalé katedry slavistiky — vedoucí prof. *Artur Závodský*.

Všechny katedry, které vznikly na místě starého slovanského semináře, byly v celém průběhu své existence personálně doplňovány a vybavovány potřebnými vědecko-pedagogickými kádry. O jejich příchodu, odchodu nebo odborném a funkčním růstu zpravují přehledy věnované vývoji jednotlivých oborů na fakultě.

Radoslav Večerka